

ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В АЛЬТЕРНАТИВНИХ (ПОЗАСУДОВИХ) ФОРМАХ ВИРІШЕННЯ ПРИВАТНИХ СПОРІВ

APPLICATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND DIGITAL TECHNOLOGIES IN ALTERNATIVE (OUT-OF-COURT) FORMS OF PRIVATE DISPUTE RESOLUTION

Ця стаття спрямована на дослідження можливих випадків застосування штучного інтелекту та цифрових технологій в позасудових юридичних процесах (третейському суді, міжнародному комерційному арбітражі, медіації), спрямованих на вирішення спорів та конфліктів між сторонами в приватному праві. Акцентується увага на позитивних та негативних сторонах застосування штучного інтелекту та цифрових технологій в позасудових юридичних процесах. Доведено, що законодавство України на рівні закону повинно закріпити основні умови, принципи, порядок та спосіб застосування штучного інтелекту та цифрових технологій в позасудових юридичних процесах (третейському суді, міжнародному комерційному арбітражі, медіації), спрямованих на вирішення спорів та конфліктів між сторонами в приватному праві. Підтримується думка вчених та практиків про доцільність прийняття окремого закону України «Про штучний інтелект», відповідно до якого внести відповідні зміни до Законів України «Про медіацію», «Про третейські суди», «Про міжнародний комерційний арбітраж», а також Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, які передбачають зупинення чи припинення провадження у справі та застосування процедур примирення у позасудовий спосіб. Доведено, що штучний інтелект не замінює ні сторони спору, ні медіатора, ні арбітрів, ні суддів третейського суду, а допомагає узагальнити інформацію, зміст документів, судову практику, здійснює документообіг, технічно, а не юридично сприяє розгляду спору в третейському суді, міжнародному комерційному арбітражу, медіації. Пропонується закріпити в законі норму про те, що у разі застосування штучного інтелекту в третейському суді, міжнародному комерційному арбітражу, медіації, всі суб'єкти відповідного процесу були про це проінформовані, а всі дії із штучним інтелектом були піддані маркуванню. В статті продовжено наукову дискусію щодо розкриття змісту поняття «альтернативні (позасудові) форми вирішення спорів».

Ключові слова: *штучний інтелект, цифрові технології, цифровізація, спір, медіація, третейський суд, міжнародний комерційний арбітраж, цивільне судочинство, господарське судочинство, захист прав.*

This article aims to study possible cases of application of artificial intelligence and digital technologies in extrajudicial legal processes (arbitration court, international commercial arbitration, mediation), aimed at resolving disputes and conflicts between parties in private law. The focus is on the positive and negative aspects of the application of artificial intelligence and digital technologies in extrajudicial legal processes. It is proved that the legislation of Ukraine at the level of the law should establish the basic conditions, principles, procedure and method of application of artificial intelligence and digital technologies in extrajudicial legal processes (arbitration court, international

commercial arbitration, mediation), aimed at resolving disputes and conflicts between parties in private law. The opinion of scientists and practitioners is supported on the advisability of adopting a separate law of Ukraine “On Artificial Intelligence”, in accordance with which to make appropriate amendments to the Laws of Ukraine “On Mediation”, “On Arbitration Courts”, “On International Commercial Arbitration”, as well as the Civil Procedure Code of Ukraine, the Commercial Procedure Code of Ukraine, which provide for the suspension or termination of proceedings in a case and the application of conciliation procedures in an out-of-court manner. It has been proven that artificial intelligence does not replace either the parties to the dispute, the mediator, the arbitrators, or the judges of the arbitration court, but helps to generalize information, the content of documents, judicial practice, carries out document circulation, technically, but not legally, facilitates the consideration of a dispute in an arbitration court, international commercial arbitration, and mediation. It is proposed to enshrine in the law a norm that in the case of the use of artificial intelligence in an arbitration court, international commercial arbitration, mediation, all subjects of the relevant process were informed about this, and all actions with artificial intelligence were subject to labeling. The article continues the scientific discussion on the disclosure of the content of the concept of “alternative (out-of-court) forms of dispute resolution”.

Key words: *artificial intelligence, digital technologies, digitalization, dispute, mediation, arbitration court, international commercial arbitration, civil litigation, economic litigation, protection of rights.*

Вступ. Проблемами застосування цифрових технологій та штучного інтелекту людство почало займатися не так давно – в середині минулого століття. Джон Макартні у 1956 році на конференції в Дартмутському університеті один із перших розкрив значення правової конструкції «штучний інтелект». Загальновідомо, що сучасне суспільство загалом та українське суспільство зокрема використовуються цифрові технології та штучний інтелект.

Натомість на сьогодні в Україні не має окремого (спеціального) закону про штучний інтелект. Разом з тим, як вбачається із аналізу нормативно-правових актів, у цьому напрямку робляться певні кроки. Так, в розпорядженні Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р «Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні» обґрунтовано необхідність впровадження цифрових технологій, частиною яких є штучний інтелект. В розпорядженні Кабінету Міністрів України від 9 травня 2025 р. № 457-р «Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні на 2025–2026 роки» визначено розроблення та подання Кабінетові Міністрів України законопроекту щодо правового врегулювання у сфері розвитку штучного інтелекту. На актуальність дослідження вказує також розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 грудня 2024 р. № 1351-р «Про схвалення Стратегії цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках». Крім того, норми Закону України «Про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським Союзом про участь України у програмі Європейського Союзу «Цифрова Європа» (2021–2027)» від 23 лютого 2023 року № 2926-IX також сприяють розробленню та застосуванню сучасних цифрових технологій в Україні.

Слід зазначити, що Закони України «Про mediaцію», «Про третейські суди», «Про міжнародний комерційний арбітраж», а також Цивільний процесуальний кодекс України, Господарський процесуальний кодекс України, які передбачають зупинення чи припинення провадження у справі та застосування процедур примирення у позасудовий спосіб, не містять порядку, меж та способів застосування штучного інтелекту, що як в теоретичній площині так і в практичній площині, вказує на актуальність напрямку цього дослідження.

Стан опрацювання проблеми. Застосування штучного інтелекту та цифрових технологій в юридичних процесах України (в процесуальному праві), є предметом дослідження багатьох вітчизняних науковців та вчених. Зокрема, це О.О. Барабаш, О.А. Баранов, І.М. Берназюк, Ю.М. Бисага, Д.М. Белов, М.В. Белова, М.С. Гарієвська, М.І. Граб, В.І. Гришко, О.О. Кармаза, В.С. Кобко-Одарій, С.О. Короед, А.В. Кожевнікова, Д.В. Кушерець, Т.В. Лотиш, Г.В. Луцька, Є.О. Мічурін, Н.М. Стефанишин, О.Е. Радутний, Ж.В. Удовенко та ін. Разом з тим, наукових робіт у сфері застосування цифрових технологій та штучного інтелекту у альтернативних (позасудових) формах вирішення приватних спорів недостатньо.

Мета наукової статті полягає у дослідженні можливостей застосування штучного інтелекту та цифрових технологій в альтернативних (позасудових) формах вирішення спорів, а саме, в міжнародному комерційному арбітражу, медіації, третейському судочинстві.

Виклад матеріалу. Відповідно до Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні штучний інтелект – це організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань [1]. Тобто відповідно до законодавства України штучний інтелект пропонується розглядати як «організовану сукупність інформаційних технологій», яка виконує «складні комплексні завдання», зокрема щодо узагальнення інформації загалом, законодавства та судової практики зокрема, документообігу, розроблення плану організації переговорів конфліктуючих сторін тощо.

Як вже зазначалося, наукових робіт щодо застосування штучного інтелекту та цифрових технологій в альтернативних (позасудових) формах врегулювання приватного спору дуже мало. Разом з тим, що стосується застосування штучного інтелекту та цифрових технологій в судочинстві, наукових робіт, хоча і, на нашу думку, є недостатньо, але їх більше в порівнянні із зазначеними вище роботами.

Так, наприклад, обґрунтованим є висновок І.М. Берназюк про те, що міжнародний досвід показує, що ШІ має значний потенціал у судочинстві, але його використання повинно мати чіткі правові межі. Найбільш ефективними виявляються гібридні моделі, де ШІ допомагає суддям, але не ухвалює остаточних рішень. Основною метою розроблених пропозицій щодо внесення змін та доповнень до Конституції України є врегулювання використання ШІ в судочинстві таким чином, щоб забезпечити баланс між технологічним прогресом і фундаментальними принципами правосуддя. Зокрема: гарантувати законність та справедливості судових рішень, не допускаючи заміни суддів автоматизованими системами; запобігти порушенням прав людини через непрозорість та алгоритмічні упередження; встановити межі відповідальності та механізми контролю за ШІ у системі правосуддя; забезпечити етичне використання технологій, не допускаючи ситуацій, коли автоматизовані рішення можуть впливати на судочинство без контролю з боку людини [2]. На застосування подібних принципів використання штучного інтелекту в праві та законодавстві України, вказували, наприклад, О.О. Кармаза та Т.В. Федоренко [3].

У зв'язку з цим з наукової та практичної точок зору цікавим є висновок В. Уркевича про те, що використання цих технологій у правозастосуванні зумовлює необхідність визначення чітких меж і способів їх застосування, оскільки це створює відповідні виклики як для судової системи, так і для учасників судових процесів. Орієнтиром для національної судової системи щодо використання технологій штучного інтелекту є міжнародні стандарти, зокрема документи Європейської комісії з питань ефективності правосуддя (CEPEJ) та Консультативної ради європейських суддів (КРЕС). Суддя також наголосив, що у Верховному Суді розроблено і затверджено Положення про використання технологій штучного інтелекту працівниками Апарату Верховного Суду. Документ визначає загальні засади їх застосування й передбачає, що штучний інтелект є допоміжним інструментом і не може замінити професійне судження, критичне мислення та правову оцінку людини, а також не повинен впливати на незалежність і неупередженість суддів. Положенням, зокрема, встановлено обмеження щодо використання технологій штучного інтелекту, які стосуються заборони їх застосування для опрацювання інформації з обмеженим доступом, прогнозування судових рішень у конкретних справах, автоматичного створення процесуальних документів, аналізу поведінки працівників, а також обробки матеріалів, що містять персональні дані. Водночас визначено напрями, у яких використання таких технологій є допустимим: узагальнення судової практики, аналіз судових рішень, підготовка аналітичних матеріалів, автоматизація робочих процесів, інформаційна діяльність суду, створення чат-ботів, переклад документів і забезпечення професійного розвитку та ін. [4].

Дійсно, документи Європейської комісії з питань ефективності правосуддя (CEPEJ), Консультативної ради європейських суддів (КРЕС), а також міжнародні документи щодо застосування штучного інтелекту повинні бути орієнтирами для розроблення національного законодавства України у сфері застосування штучного інтелекту та цифрових технологій у судовій формі захисту та в альтернативних (позасудових) формах вирішення спорів.

Звертаємо увагу на те, що норми про застосування штучного інтелекту та цифрових технологій у альтернативних (позасудових) формах вирішення спорів, а саме: в медіації, третейському

суді та міжнародному комерційному арбітражі, можуть бути загальними (для всіх альтернативних (позасудових) форм вирішення спорів, наприклад, принципи штучного інтелекту тощо) та спеціальними, які стосуватимуться безпосередніх процедур вирішення спорів в третейському суді, медіації та міжнародному комерційному арбітражу. Такий висновок, зокрема, слідує із норм законів України «Про медіацію», «Про третейські суди» та «Про міжнародний комерційний арбітраж», які вказують на особливості врегулювання спору в процедурі медіації, в третейському суді та в міжнародному комерційному арбітражі тощо.

Так, відповідно до Закону України «Про медіацію» цей Закон визначає правові засади та порядок проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту (спору), принципи медіації, статус медіатора, вимоги до його підготовки та інші питання, пов'язані з цією процедурою. Медіація – це позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [5]. Тобто, цей Закон передбачає особливості врегулювання приватного спору шляхом медіації, натомість Закон України «Про третейські суди» містить особливості врегулювання спору в третейському суді, оскільки відповідно до ст. 1 Закону України «Про третейські суди» цей Закон регулює порядок утворення та діяльності третейських судів в Україні та встановлює вимоги щодо третейського розгляду з метою захисту майнових і немайнових прав та охоронюваних законом інтересів фізичних та юридичних осіб. Третейський суд – це недержавний незалежний орган, що утворюється за угодою або відповідним рішенням заінтересованих фізичних та/або юридичних осіб у порядку, встановленому цим Законом, для вирішення спорів, що виникають із цивільних та господарських правовідносин (ст. 2 цього Закону) [6]. Відтак особливості розгляду спору в міжнародному комерційному арбітражі визначаються в Законі України «Про міжнародний комерційний арбітраж», оскільки цей Закон виходить з визнання корисності арбітражу (третейського суду) як методу, що широко застосовується для вирішення спорів, які виникають у сфері міжнародної торгівлі, і необхідності комплексного врегулювання міжнародного комерційного арбітражу в законодавчому порядку; враховує положення про такий арбітраж, які є в міжнародних договорах України, а також в типовому законі, прийнятому в 1985 році Комісією ООН з права міжнародної торгівлі і схваленому Генеральною Асамблеєю ООН для можливого використання державами у своєму законодавстві [7].

На сьогодні Міністерство цифрової трансформації України активно розробляє та впроваджує рекомендації щодо відповідального застосування штучного інтелекту в різних сферах – від державного управління до медіа та освіти. Ними розроблені загальні рекомендації використання штучного інтелекту і в сфері права, які, на нашу думку, є слушними та такими, що можуть скласти основу загальних (спільних) норм щодо використання штучного інтелекту в альтернативних формах вирішення приватних спорів.

Так, в цих рекомендаціях йдеться про те, що:

1) штучний інтелект не замінить правників, суддів або адвокатів, але трансформує їхню роботу. Рутинні завдання, як-от аналіз великих обсягів документів, перевірка відповідності нормам законодавства або пошук прецедентів, можуть бути автоматизовані. Це дозволить фахівцям зосередитися на стратегічному мисленні, аргументації, етичних аспектах, нормотворчій діяльності та взаємодії з клієнтами й судами. Отже, ШІ стане інструментом посилення професійної експертизи, а не загрозою для неї;

2) ШІ може використовуватись як асистент під час правничих досліджень, аналізу й упорядкування матеріалів, здійснення перекладів, аналізу та уніфікації судової практики, задля оформлення проєктів судових документів, для аналізу різного роду даних, розпізнавання типових підходів тощо. Звісно, фінальне рішення завжди залишатиметься за суддею, але використання ШІ підвищує ефективність роботи судді, а також зменшує ризик технічних помилок, хоча й вимагає уважної перевірки отриманих результатів роботи ШІ;

3) ШІ – це лише інструмент, такий самий, як шаблони, законодавчі бази чи системи пошуку прецедентів. Етичність залежить не від інструменту, а від способу його використання. Важливо прозоро повідомляти про використання ШІ і перевіряти результат згенерований системою ШІ;

4) використання та розвиток систем ШІ у правовій сфері мають базуватися на положеннях профільного законодавства;

5) основними засадами при використанні систем ШІ, що відповідають суспільним інтересам, є: законність, регулярне проведення оцінки ризиків, пов'язаних з використанням систем ШІ та впливу систем ШІ на права людини, прозорість і зрозумілість, поінформованість клієнтів про використання систем ШІ та отримання згоди на таке використання, добросовісність та

достовірність, конфіденційність і захист даних, недискримінація й інклюзивність, фаховий людський контроль, відповідальність, адаптивність, правомірність мети, субсидіарність;

6) варто впроваджувати проактивні заходи для запобігання порушенням конфіденційності та забезпечення відповідності етичним і правовим стандартам. Використання систем ШІ в правничій діяльності несе значні ризики для конфіденційності, оскільки великі обсяги даних, що використовуються для їх навчання, можуть містити особисту інформацію, вразливу до витоку або несанкціонованого розкриття через відповіді великої мовної моделі, а також через доступ до неї третіх осіб. Варто дотримуватись презумпції відкритості, вводити до ШІ-систем лише ті дані, розголошення яких не матиме юридичних або етичних наслідків, не порушуватиме прав інших осіб;

7) у Законі України «Про авторське право і суміжні права» вперше запроваджено спеціальний правовий режим *sui generis* для результатів, створених за участю або з допомогою ШІ. Україна перебуває в правовому авангарді регулювання правової охорони AI-output і вже 1 січня 2023 року надала спеціальний правовий режим охорони *sui generis* об'єктам, що згенеровані системами ШІ. Варто враховувати, що українське законодавство оперує терміном «неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерними програмами»;

8) ШІ не може замінити професійне судження, побудоване на знанні права, досвіді та етичних стандартах. Використання ШІ повинно бути прозорим для клієнта – важливо розуміти і пояснювати, що саме було автоматизовано. Необхідно враховувати контекст справи, юрисдикцію та нюанси застосування права, які часто не охоплюються алгоритмами ШІ;

9) використання автономних систем ШІ в правничій діяльності ставить питання про визначення відповідальності за їхні дії. Оскільки ці системи можуть приймати рішення без прямого втручання людини, виникає необхідність у визначенні, хто несе відповідальність за їхні дії у разі помилок або неправомірних вчинків;

10) ШІ може забезпечувати швидкість та ефективність пошуку інформації, але відсутність таких якостей, як людяність, емпатія, без яких неможливо приймати рішення по справах, робить його «недосконалим порадиником» при прийнятті рішень» [8].

Щодо спеціальних норм про використання штучного інтелекту, наприклад, в Законі України «Про медіацію» зазначимо, що такі норми можуть бути викладені в окремій статті цього Закону, як от: «Застосування штучного інтелекту та інших цифрових технологій в медіації», та регулювати відносини щодо: загального аналізу конфлікту чи спору, зокрема щодо структурування отриманої від сторін інформації, виявлення основних інтересів сторін, аналізу законодавства тощо; прогнозувати шляхи виходу із спору та виконання умов угоди за результатами медіації; автоматизації спілкування між сторонами, планування зустрічей сторін; недопущення порушення принципу конфіденційності медіації тощо.

В законах України «Про третейські суди» та «Міжнародний комерційний арбітраж», на нашу думку, доцільно також передбачити окрему статтю про «Застосування штучного інтелекту та інших цифрових технологій», яка б базувалася на застосуванні штучного інтелекту в судочинстві. Зокрема, якщо використання суддею технологій штучного інтелекту є допустимим, якщо це: не впливає на незалежність та неупередженість судді, не стосується оцінки доказів, не стосується процесу ухвалення рішень, не порушує вимог законодавства [9].

Висновок. Підсумовуючи вище викладене зазначимо, що законодавство України на рівні закону повинно закріпити основні умови, принципи, порядок та спосіб застосування штучного інтелекту та цифрових технологій в позасудових юридичних процесах (третейському суді, міжнародному комерційному арбітражі, медіації), спрямованих на вирішення спорів та конфліктів між сторонами в приватному праві. Відтак для цього слід прийняти окремий закон України «Про штучний інтелект», та яким внести відповідні зміни до Законів України «Про медіацію», «Про третейські суди», «Про міжнародний комерційний арбітраж». Також пропонуємо закріпити в законі норму про те, що у разі застосування штучного інтелекту в третейському суді, міжнародному комерційному арбітражу, медіації, всі суб'єкти відповідного процесу були про це проінформовані, а всі дії із штучним інтелектом були піддані маркуванню.

Штучний інтелект не замінює ні сторони спору, ні медіатора, ні арбітрів, ні суддів третейського суду, а допомагає узагальнити інформацію, дослідити зміст документів, аналізувати судову практику, здійснити документообіг, технічно, а не юридично сприяє розгляду спору в третейському суді, міжнародному комерційному арбітражу, медіації.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>.
2. Берназюк І. М. Штучний інтелект у правосудді: конституційно-правовий аспект. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2025. Випуск 02. С. 130–136. URL: <https://constitutionalist.com.ua/wp-content/uploads/2026/04/9.pdf>.
3. Кармаза О. О., Федоренко Т. В. Принципи штучного інтелекту у правосудді України. Право і суспільство. 2021. № 2. С. 89–94.
4. Використання штучного інтелекту в судовій системі потребує чітких правил – суддя ВП ВС. Верховний Суд, 6 травня 2026. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/2022297/>.
5. Про медіацію: Закон України від 16 листопада 2021 року № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.
6. Про третейські суди: Закон України від 11 травня 2004 року № 1701-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1701-15#Text>.
7. Про міжнародний комерційний арбітраж: Закон України від 24 лютого 1994 року № 4002-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4002-12#Text>.
8. Рекомендації з відповідального використання штучного інтелекту для правників. URL: <https://storage.thedigital.gov.ua/files/2/72/fcf6c498e0a9f57e7a8521ff9833372d.pdf>.
9. Берназюк Я. Правосуддя і технології з використанням штучного інтелекту: коротко-строкові та середньострокові перспективи інтеграції. Верховний Суд, 31 жовтня 2025 року. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/prezentacii_2025/153_Justice_AI_Technologies_Integration_Prospects_bernaziuk.pdf.

Дата першого надходження статті до видання: 04.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 03.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 20.03.2026